

Финансови инструменти по ПРСР – възможност за устойчивост на финансирането в земеделието

Доц. д-р СВЕТЛАНА АЛЕКСАНДРОВА

Проф. д-р ДИМИТЪР НИКОЛОВ

Институт по аграрна икономика – София

E-mail: svetlana.aleksandrova@gmail.com

E-mail: dnik_sp@yahoo.com

Европейското финансиране на земеделието е достъпно чрез директните плащания (първи стълб на ОСП) и безвъзмездната финансова помощ по Програмата за развитие на селските райони (ПРСР), финансирана от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕФЗРСР).

Освен този подход на финансиране, моделът за подпомагане с помощта на финансови инструменти е пазарен механизъм на финансиране за земеделски производители и за преработващи предприятия. За периода 2007–2013 г. в България бяха предлагани финансови инструменти по Оперативни програми „Конкурентоспособност“, „Регионално развитие“ и Програмата за развитие на селските райони.

Инструментите на финансовия инженеринг¹, който е разработен съвместно от Европейския инвестиционен фонд (ЕИФ) и Европейската комисия (ЕК), дават възможност за нетрадиционно финансиране – финансиране от рискови и дялови фондове, портфейлни гаранционни схеми.

В статията е представена спецификата на финансовите инструменти, научените уроци от приложението им през миналия програмен период. На основата на анализ е направена оценка за недостига от финансиране в сектор „Земеделие“ в България.

¹ Определението е дадено от Регламент (ЕО) № 1290/2005. Финансови инструменти са „общностни мерки за финансова подкрепа, които са в допълнение на бюджета и чиято роля е да спомогнат за реализирането на една или повече специфични цели на ЕС. Такива инструменти могат да са под формата на капиталово участие, хибридни източници на финансиране, кредити или гаранции, или други инструменти за споделяне на риска и могат, когато това е уместно, да се комбинират с директно подпомагане“. Правилата по отношение на прилаганите финансови инструменти са записани в регламент № 1698/2005.

1. Преглед на модела за финансиране на земеделието

Подпомагането на земеделието в Европейската общност се осъществява основно чрез двата стълба на Общата селскостопанска политика – по 1-ви стълб – директни плащания и пазарна подкрепа, и по 2-ри стълб – политика за развитие на селските райони. Държавните помощи са допълнителен инструмент за подкрепа на земеделските производители, с цел реализиране на националната политика за развитие. Системата от държавни помощи в областта на селското стопанство се подчинява на основните принципи на политиката за конкуренция, която е от ключово значение за функционирането на Общия европейски пазар и се основава на правила, предназначени да въздействат

върху поведението на пазарните субекти и структурата на съответните пазари.

За насърчаване на инвестициите в земеделието и в селските райони се прилагат и схеми за кредитиране. ДФ „Земеделие“ прилага схема за рефинансиране със собствен ресурс, по която се предоставят кредити на лица с одобрени проекти и сключени договори за отпускане на финансова помощ по мерки от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007–2013 г.

В рамките на инвестиционните програми се облекчава достъпът и ползването на кредитен ресурс от ДФ „Земеделие“ и търговски банки. Предоставят се капиталови субсидии и субсидии за покриване на лихви по заемите.

Инвестиционните проекти през 2013 г. се финансират при годишен лихвен процент, ра-

вен на референтния лихвен процент за страната, приложим към датата на сключване на договора за кредит, но не по-нисък от определения от УС на ДФ „Земеделие“ за 2013 г. – 6% при пряко кредитиране и до 7% при рефинансиране чрез търговски банки. За финансираните пряко от ДФ „Земеделие“ кредитната такса за обработка и управление е 0,5%.

Схема за рефинансиране със средства на ДФ „Земеделие“ за предоставяне на кредити на лица с одобрени проекти и сключени договори за отпускане на финансова помощ по мерки от ПРСР 2007–2013 г.

За трета поредна година е прилагана Схемата за рефинансиране със средства на ДФ „Земеделие“ на търговски банки за кредити по проекти, по Мерки 121, 122, 123, 223, 226, 311, 312 и 322 от ПРСР, с цел осигуряване на финансов ресурс за реализация на проектите по мерките. В условията на затруднен достъп до банково кредитиране, схемата дава възможност на широк кръг от кандидати да се възползват и да реализират одобрените си проекти, което допринася за повишаване усвояемостта на средствата по ПРСР. По условията на схемата за рефинансиране участват 21 търговски банки, с които са сключени договори.

Кредитирането по схемата се осъществява при изгодни и достъпни условия. Размерът на годишния лихвен процент е до 7,0% и е фиксиран за целия срок на кредита.

През 2013 г. е ангажиран финансов ресурс за рефинансиране на 172 броя кредити на обща стойност 35 455 753 лева. Чрез тези кредити се реализират инвестиции на обща стойност над 71 млн. лева.

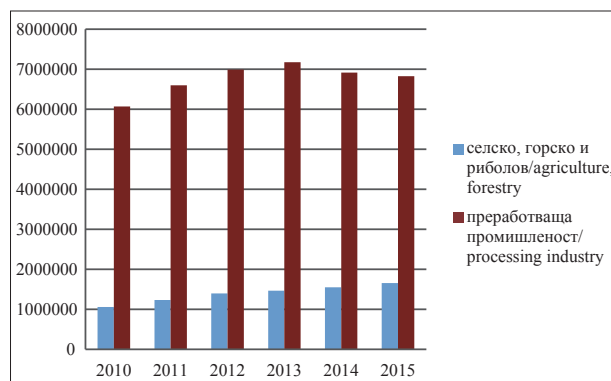
Независимо от този положителен подход на подкрепа при инвестиране в земеделието, банковото кредитиране остава основно средство за инвестиции и за оборотни средства при изпълнение на проекти и съответно търсенето не се е ограничило.

1.1. Кредитиране от банковия сектор

Генерираният собствен капитал за самофинансиране на малките и средни земеделски стопанства е недостатъчен. За повишава-

не на тяхната конкурентоспособност е необходимо финансиране. Търговските банки от последните две години засилиха кредитната експанзия към земеделието и са разработили съответни финансови продукти.

През последната години банките провеждат политика на кредитна експанзия, която се дължи на свръхликвидност; на по-високия ръст на депозитите спрямо кредитите; на печалбата, реализирана от маржа на лихвените проценти по депозитите и по кредитите. Банковото финансиране за тази година – до септември 2015 г., нараства за секторите „Търговия“ и „Преработваща промишленост“. На годишна база, към края на септември 2014 г. общият обем на кредитите за бизнеса се свиwa с 14,2%, в сравнение с годишния спад от 14,15% през юни. Независимо от измененията в обемите на банковите заеми, през 2014 г. има икономически сектори, в които последната година е отчетено нарастване на обемите на банковото финансиране. Един от тези сектори е „Селското стопанство“, където за изминалите 12 месеца нетното кредитиране е нараснало със 115,5 милиона лв. или 7,15% – до 1,65 млн. лв. Също сред най-кредитираните сектори остава преработващата промишленост. Там финансирането достига 6,8 млрд. лв. към края на септември 2015 г., което е растеж с 1,51% спрямо миналата година.

Фиг. 1. Динамика на кредитите (хил. лв.)

Fig. 1. Credits dynamics (thousands BGN)

Източник: БНБ¹ / Source: Bulgarian National Bank.

¹ Класификацията на икономическите дейности (КИД – 2008) на Националния статистически институт

Преработващата промишленост запазва тенденцията си на плавно нарастване, надвишаващо 6,5 млн. лв. В селското стопанство се е формирала тенденция на устойчив темп на повишение на кредити. До септември 2015 г. общо кредитирането е на стойност 1,65 млн. лв. Това е показателно, че този отрасъл търси кредити и банките се стремят да създават и предлагат специализирани кредитни продукти за земеделието. Търговските банки предлагат on-lending кредитиране и мостово кредитиране за инвестиционните проекти по оперативните програми и Програмата за развитие на селските райони. Търговски банки, които имат специализирани кредитни продукти, са ДСК, Райфайзенбанк, ЦКБ, Пощенска банка, Уникредит, Прокредит, ПИБ, БАКБ, ББР, Инвестбанк АД, Интернешънъл Асет Банк, ОББ, Общинска банка.

Общият обем на кредитирането на година е 1,398 млн. лв., от които дългосрочни кредити за 770 млн. лв. и краткосрочни за 628 млн. лв. Това е обемът на кредитирането само за регистрираните земеделски стопанства – 76 402 бр².

Обемът на кредитите и разнообразието на кредитни продукти е показателен, че този сегмент на пазара е конкурентен и земеделието е търсен сектор за финансиране от страна на търговските банки. Те играят определена роля за развитие на мостово финансиране, за изпълнение на проектите, финансирани от ЕФЗРСР.

1.2. Кредитиране от кредитни кооперации

Друг използван източник за кредитиране на микро- и малките земеделски стопанства са кредитните кооперации. Съществуващите кредитни кооперации (26 на брой в страната според официалния регистър на БНБ) имат относително малък дял на кредитния пазар и този дял възлиза на малко повече от 0,1% от общия дял на кредитния пазар, без този на нефинансовите предприятия. Въпреки мал-

кия си дял, кредитните кооперации играят много важна роля в селските райони.

Основно кредитните кооперации предоставят инвестиционни кредити и кредити за оборотни средства. Инвестиционните кредити могат да бъдат използвани за закупуване на селскостопанска техника и инвентар, моторни превозни средства, земя, помещения за стопанска дейност и оборудване. Обикновено минималният размер е 10 000 лева, а максималният достига до 200 000 лева, срокът на издължаване – до 60 месеца. Собственото участие е минимум 30% от размера на кредитираната сделка. При покупка на нови моторни превозни средства – минимум 10% от цената на придобиване. Кредитите за оборотни средства покриват временен недостиг на оборотни средства за дейности със сезонен характер в земеделието, като закупуване на семена, торове, препарати, горива и други разходи, свързани с производството на земеделска продукция. Срокът на издължаване е до 18 месеца, а размерът варира от 1 000 до 40 000 лева. Издължаването се изчислява на база гъвкав индивидуален погасителен план, в съответствие с разходите и постъпленията от дейността.

Общото търсене на кредити от Кредитни кооперации (КК) е по-голямо от предлагането с 50%. В момента предлагането на инвестиционни кредити е около 5 млн. лв., а търсенето – съответно 10 млн. лв. Общото търсене на кредити е 75 млн. лв. Териториалната диспропорция в разпределението на КК е пречка за ефикасността на тяхната дейност. Липсват достатъчно КК в Западна България и особено в Северозападна България, което поставя въпроса за създаването на нови КК.

Кредитните кооперации имат определено място на пазара за кредити в сегмента за подпомагане на микро- и малки стопанства, предимно с кредити за оборотни средства и при изпълнение на инвестиционни проекти по ПРСР. Техният потенциал може да се използва при бъдещи схеми на финансиране с финансови инструменти.

Към момента търговските банки имат висока ликвидност и предлагането на финанси-

² Системата за земеделска счетоводна информация (СЗСИ).

ране от тях е възможност за набавяне на необходимия ресурс в сектор „Земеделие“. Като пазарен недостатък на кредитирането може да се счита поддържането на високи изисквания за покриване на риска, поради ниската ликвидност на земеделските активи в земеделието. Дребните земеделски производители и микропредприятия избягват кредитирането от банковия сектор поради затруднения да обезпечат нужното им финансиране.

2. Финансовите инструменти – пазарен механизъм за финансиране на земеделието

В рамките на ЕС селските райони създават 48% от добавената стойност в ЕС и осигуряват 56% от заетостта. Характерно за икономиката в селските райони е извършване на икономическа дейност от микро-, малки и предприятия, които имат потенциал да раздвижат икономиката и инвестиционната активност.

Достъпът до финансиране на земеделските стопанства на микро-, малките и средни предприятия е труден, тъй като активите, предоставени за обезпечение на кредитите, са недостатъчно ликвидни и банките избягват да ги кредитират.

Финансовите инструменти в земеделието за първи път се прилагат за програмен период 2000–2007 г. (Португалия и 4 района в Италия). През следващия период необходимостта да се инвестира в земеделието нараства, особено след 2008 г., в резултат на финансовата криза и влошената ликвидност на банките в повечето страни от ЕС.

Прилагането на механизма на финансовите инструменти е избор на дадена страна по отношение насърчаване участието на инвеститори и финансови институции от частния сектор в поделянето на риска при финансиране на бизнеса.

За програмен период 2007–2013 г. общият финансов ресурс, мобилизиран за подпомагане на инвестициите в земеделието, е около 700 млн. евро в страните – членки на ЕС. От 27-те страни само 11 използват инструменти на финансовия инженеринг за финанси-

ране на инвестициите. Гаранционни фондове за прилагане на гаранционни схеми функционират в България, Франция, Италия и Румъния. Кредитни фондове са създадени в Гърция, Литва и Латвия.

2.1. Гаранционна схема по ПРСР 2007–2013 в България – основни характеристики и постигнати резултати

Националният гаранционен фонд е дружество, учредено на 12.08.2008 г. към Българската банка за развитие, на основата на Закона за българската банка за развитие, и е регистрирано в Търговския регистър³. Гаранционната схема за ПРСР 2007–2013 е създадена въз основа на разпоредбите на чл. 88 от Регламент (ЕО) № 1698/2005 на Съвета от 20 септември 2005 година по ПРСР 2007–2013 г. Тя⁴ започва да функционира в началото на 2013 г. и да издава гаранции на бенефициенти за кредити за изпълнение на инвестиционните проекти.

Акумулираният финансов ресурс за осъществяването на дейността на фонда е 121 100 000 евро, който е бил пресметнат за потенциално търсене по проекти в размер на 1 005,6 млн. лв.

Гаранционната схема е насочена да подпомага проекти на бенефициенти по мерки – М 121 „Модернизирание на земеделските стопанства“, М 122 „Подобряване на икономическата стойност на горите“ и М 123 „Добавяне на стойност към земеделски и горски продукти“, към които има голям интерес от бенефициентите на ПРСР 2007–2013 г. Изпълнението на проектите по тези мерки изисква значителен финансов ресурс от страна на кандидатите, с който обикновено земеделските производители не разполагат. Затова е подходящо да бъдат кредитирани от банките. Именно с прилагането на гаранции по портфейли от заеми се преодоляват затрудненията за предоставяне на съответното обезпечение при кандидатстване за кредити. Търговските банки са из-

³ Дружеството е със 100% участие на Българската банка за развитие.

⁴ Гаранционната схема по ПРСР 2007-2013 г. е създадена на основата на финансово споразумение между НГФ ЕАД и Министерство на земеделието и храните

брани чрез проведена обществена поръчка за гарантиран портфейлен лимит от заеми. Те осъществяват целия процес по предоставяне на кредити, като приемат и обработват исканията за допълване на обезпечението.

При схема „портфейлен лимит от гаранции“ фондът издава гаранции, чийто размер е 80% от кредита. Гаранциите, издадени от Гаранционния фонд, покриват до 80% от риска по всеки един кредит, но плащанията по портфейла не могат да надхвърлят 20%, с което реалното покритие на банката е 16% по всеки един кредит. Издаваните гаранции са при условие, че при плащане на гаранция банката следва да предприеме реализация на обезпечението и с получените приходи от продажбата на заложения актив да възстанови съответна част от платената от фонда гаранция. По този начин фондът споделя загубата с банката след реализацията на обезпечението по кредита. С платената от фонда сума по гаранцията не се елиминира задължението на кредитополучателя да възстанови кредита. Заложеният по схемата мултипликатор е в размер на 6,25. В процеса на прилагане на схемата мултипликаторът е достигнал 2,7. Гаранционният фонд е създаден към края на програмния период и търсенето на гаранции по кредитите е под планирания обем и стойност на гаранциите.

По гаранционната схема в споразуменията с търговските банки е предвидено преразпределяне на портфейлите след определен период. ГФ се възползва от тази възможност и рискът от загуба на публичен финансов ресурс по

ПРСР 2007–2013 г. беше избегнат, като през 2014 г. се извърши намаление на гаранционните лимити на портфейлите от заеми на банките и съобразяване с търсенето. Неизползваният финансов ресурс за издаване на гаранции беше трансфериран по Мярка 121. Положителен ефект от намалението на капитала е нарастването на мултипликатора, което засилва съответно револвиращия ефект.

Броят на издадените гаранции към септември 2015 г. е 582 бр.⁵ Сумата на проектите, чиито кредити са гарантирани с издадените гаранции, са на стойност 362 млн. лв., съответно 248 млн. лв. за Мярка 121 „Модернизиране на земеделските стопанства” и 114 млн. лв. за Мярка 123 „Добавяне на стойност към земеделски и горски продукти”.

Общо за мерките са предоставени кредити за 228 млн. лв.: по Мярка 121 „Модернизиране на земеделските стопанства” – 162 млн. лв.; за Мярка 123 „Добавяне на стойност към земеделски и горски продукти” – 66 млн. лв. Сумата на гаранциите е 178 млн. лв. (за Мярка 121 – 128 млн. лв., и за Мярка 123 – 178 млн. лв.).

Средният лихвен процент на банките по кредити с издадени гаранции е около 6,87% на годишна база.

Основната част от МСП ползватели на гаранции е с персонал до 9 служители – 82%. С над 50 служители са само 3% от подкрепени-

⁵ ББР, НГФ. Доклад за напредъка за изпълнение на Гаранционната схема в подкрепа на бенефициенти по Програма за развитие на селските райони 2007–2013 г. (ПРСР) към 30.09.2015 г.

Таблица 1. Общо стойност на кредити, разпределени по МСП
Table 1. Credits total value, per SMEs

МСП / SMEs	Размер на кредита / Credit amount	Размер на гаранция / Guaranty amount	Размер на проекта / Project amount
Микро (до 9 служители) / Micro (up to 9 employees)	151295963,82	11 8 974 471,84	241 115 263,00
Малки (до 50 служители) / Small (up to 50 employees)	20 305 275,38	14 345093,70	31 275 533,99
Средни (над 50 служители) / Medium (over 50 employees)	5 673 199,21	44 545 838,79	90 148 811,48
Общо / Total	228334438,4	177 865 394,33	362 639 608,47

Източник: НГФ – ББР.

те МСП, а само 4 предприятия са с персонал над 100 служители.

Около 90% от подкрепените проекти са за земеделски производители. Средният размер на кредитите е между 200 000 и 250 000 лв.

На фона на слабия регистриран ръст на кредитите за икономически сектори се откроява тренд на нарастване на кредити след 2011 г. за сектор „Земеделие“, средният ръст на кредитите е над 5%.

Значителна част от издадените гаранции (70%) са за микропредприятия. Това е показателно, че гаранционните схеми са търсени за финансиране на инвестиции за микро- и малки предприятия, поради облекченията при кредитирането. Например като удължаване на срока на кредита, по-ниски от пазарните лихвени проценти, смекчени изисквания за обезпечения, по-ниски такси за обслужване на кредитите.

Опитът от прилагането на гаранционната схема показва следните предимства:

- облекчени условия за достъп до кредитиране – лихвеният процент по кредитите е 6,7%.; максимален срок на гаранциите до 10 години; намаляват изискванията за обезпечение; таксата за отпускане на кредита се покрива от ГФ.

- Револвиращ характер на прилагания финансов инструмент. Възможност след приключването на Програмния период 2007–2013 г. остатъкът от средства, покриващи гаранции към края на 2015 г., да бъде револвиран и натрупаният финансов ресурс да се използва за гаранции;

- намалява моралният риск за кредиторите.

Някои по-съществени пропуски от гаранционната схема:

- Свързкакапитализацията на гаранционния фонд е резултат от определения потенциал на търсене – 1 050 мил. лв., твърде висок за края на програмния период, но е по-нисък от нивото на търсене от страна на бенефициентите по проекти. При обосновка на търсенето не е отчетено, че значителна част от проектите по Мярка 121 и Мярка 123 са одобрени през 2010 г.

- Късното стартиране на гаранционната схема не успя да подпомогне повече проекти, търсенето е слабо, предимно от рискови проекти, изостанали в изпълнението си. Недостатъчният маркетинг и реклама са причина гаранционната схема да не е разпозната като финансов инструмент, улесняващ финансирането на инвестиции сред земеделските производители и бенефициентите на ПРСР 2007–2013 г.

- Прилагането на гаранционна схема показва, че консерватизмът на банките по отношение на кредитиране на малкия и средния бизнес продължава да създава затруднения. Независимо от гаранциите по кредити, банките не намаляват изискванията си за обезпечения и за кредитна история на кандидата. Неликвидността на земеделските активи е фактор за по-големите изисквания към по-рисковите проекти. Именно поставянето на изисквания за обезпечения и самоучастие ограничава растежа на кредити и намалява инвестиционния потенциал, особено на малките и средни стопанства, и на предприятия.

Прилаганата до момента гаранционна схема за подпомагане на финансирането в земеделието има характеристики на стандартен финансов инструмент, чиито параметри са разработени от Европейския инвестиционен фонд (ЕИФ) и Европейската комисия (ЕК) за новия програмен период.

За този кратък период от функционирането на Гаранционния фонд равносметката е положителна по отношение на необходимост от подобна финансова подкрепа, която смекчава условията за кредитиране.

Независимо от споменатите по-горе пропуски, Гаранционният фонд има потенциал и опит да прилага гаранционна схема и в новия програмен период. За настоящия период е подходящо да се прилага портфейлният подход на гарантиране с посредничеството на търговските банки. За подпомагане на достъпа до кредитиране и за улесняване на изпълнението на проекти по ПРСР 2007–2013 г. в страните се използват два основни финансови инструменти – издаване на гаранционни схеми и кредитиране от кредитни фондове.

2.2. Опитът на ЕС за приложение на финансови инструменти в селското стопанство

Естония – Фондация за развитие на селските райони е основана от правителството на Република Естония през 1993 г. Фондацията е юридическа структура с принципал Министерство на земеделието. Тя издава гаранции за кредити, отпуснати на земеделските производители и другите предприемачи от селските райони. Дейността на Фондацията е насочена към разширяване на достъпа до финансиране, подкрепа за балансирано развитие в селските райони, подкрепа за професионално образование, за обучение на студенти по земеделие, за подобряване на бизнес средата и за създаване на по-добри условия на живот в селските райони. Фондацията гарантира до 80% от размера на кредита. Максималният размер на гарантираната сума по кредита е до 2,5 милиона евро. Фондацията предлага допълнително и консултантски услуги на земеделските производители, кредитира земеделски производители при изискването 25% самоучастие по кредита. Фондацията подпомага с кредити студенти, обучаващи се по земеделие и агробизнес. За 2014 г. са издадени 340 гаранции, размерът на сумата по гаранциите е за 30,7 милиона евро. Размерът на кредитите, които са гарантирани, е 52,9 милиона евро. За 2014 г. фондът е дал кредити (24 бр.) на стойност 3,54 милиона евро. Фондът осигурява 4% от ресурса за кредитите на търговските банки. Фондацията подпомага изпълнението на проекти по инициативата Лидер – отпуска кредити на неправителствените структури МИГ Лидер до 240 000 евро.

Латвия – Кредитният фонд е създаден през 2010 г., предоставя кредити с 2% по-ниска лихва от пазарните и за срок на кредитите до 15 години. Получателите на кредити са имали възможност да използват гаранции, които се издават от Латвийската агенция за гарантиране. Фондът кредитира изпълнението на проекти по шест мерки в ПРСР 2007–2013: (а) модернизация на земеделските стопанства; (б) добавяне на стойност към земеделските продукти; (в) създаване и развитие

на предприятия; (г) развитие на туристически дейности; (д) инвестиции в производството на аквакултури; (е) преработка и маркетинг на рибни продукти и аквакултури. Разплащателната агенция по земеделие е отговорна за: (а) оценяването на бизнес планове, представени на Кредитния фонд; (б) прехвърляне на средства към кредитния фонд (в) оценката на заявленията за проекти, подадени от бенефициентите, в съответствие с европейското и националното регулиране; (г) надзор върху използването на средства на Кредитния фонд. Финансови посредници (банки) одобряват исканията за кредит и докладват на Управляващия орган и на Разплащателната агенция по земеделие. Консултативният и учебният център към Министерството на земеделието помагат на потенциалните реципиенти да кандидатстват за кредити. Тази помощ е финансирана от ПРСР 2007–2013 г. Размерът на кредитите е от 37 000 до 1 милион евро. Кредитният фонд е финансирал 58 проекта (значителна част от кредитите са за модернизация на земеделското стопанство), общо сумата на кредитите е 44,7 милиона евро.

Румъния – Фондът за гарантиране на земеделието е приемник на дейността на фонд, създаден през 1993 г. Целта е била да подпомага достъпа до финансиране на земеделските производители по програма САПАРД. Към фонда са създадени две гаранционни схеми, едната – за проекти за модернизация на земеделските стопанства, за повишаване на производителността в селскостопанското производство, за преработка на селскостопански и горски продукти, туристически дейности; втора схема – за създаването на малки и средни предприятия, и за развитие за неземеделски дейности в селските райони.

Финансовият ресурс в Гаранционния Фонд е 116 милиона евро. Фондът е частен, създаден от 3 банки, осигурява гаранции и кредити чрез 31 банки, действащи като финансови посредници. Предоставени са заеми на стойност 425,53 млн. евро. Ефектът на лоста от гаранциите е 4,58 евро на кредит. Гаранциите са за кредити до 2,5 млн. евро. Издадените гаранции покриват до 80% от кре-

дитите. С подкрепа на гаранционната схема са финансирани 694 бенефициентите и 745 проекти. Фондът гарантира заеми средно за 425 000 евро. Бенефициенти, които са се възползвали от схемата, са малки предприятия с до 10 души персонал и с по-малко от 1 млн. евро оборот. Гаранционната схема финансирала недостатъчно стартиращи предприятия. За новия програмен период 2014–2020 г. ще се подпомага изпълнението на инвестиции по проекти на МИГ – ЛИДЕР и ще се предоставят заеми.

Страните прилагат основно субсидиране на лихвите по кредитите, гаранционни схеми и кредити чрез финансови институции (фондове) в земеделието. По-малко се използват нетрадиционни подходи като финансиране от фондове за дялово участие, рисков фондове и дългово финансиране. Дяловото участие е подходящо за финансиране на иновационни компании в земеделието, за агротехнологични компании, които извършват дейност по преработка, дистрибуция, технологично подобрене на веригата на предлагането на храни (производство, съхранение, логистика, преработка и дистрибуция на селскостопанската продукция).

Рисковото и дяловото финансиране е по-малко познато и популярно в земеделието, кредитирането се приема по-добре.

Общ пропуск на страните при прилагането на финансовите инструменти е надценяване на потенциала на търсенето и на добавената стойност от приложението им.

Ниската степен на кредитоспособност на малките земеделските стопанства е фактор за по-висок ликвиден риск при отпускане на кредит и банките изискват обезпечения. Търговските банки следват политика за ограничаване на поетите рискове и затова икономическият и финансов ефект от гаранционните схеми и финансирането от кредитни фондове е по-слаб от очакванията.

Опитът от използване на финансовите инструменти показва, че подпомагането на инвестициите е предимно по мерки за модернизация и технологично обновление на малките и средните земеделски стопанства, за дивер-

сификация на икономическата дейност в селските райони (микропредприятия, селски туризъм) и за проекти, изпълнявани по подход ЛИДЕР.

2.3. Мобилизиране на публичен и частен ресурс посредством схеми за финансови инструменти в ПРСР 2014–2020 г.

За този програмен период се използва общ регламент⁶ за структурните и за инвестиционните фондове. В настоящия период финансовите инструменти имат нарастваща важност, свързана с техния обхват, способността им да комбинират публични и частни ресурси и револвиращите форми на финансиране, които предизвикват мултипликационен ефект. Например мултипликационният ефект на схемите за гарантиране на заеми е: едно евро, вложено в гаранции, подкрепя до 7 евро кредит.

В общия регламент са дефинирани моделите за финансовите инструменти, механизмът на институционализиране и управление. Най-общо, финансовите инструменти се отнасят към две категории – заемно и дългово финансиране. Новостите в управлението и прилагането на финансовите инструменти са в следните посоки; управление, институционализиране и стандартизиране на правилата и условията за прилагане на схеми за финансови инструменти.

Във връзка с по-добро и гъвкаво управление на финансовите инструменти и постигане на ефикасност от използваните финансови ресурси са направени следни подобрения: правно е регламентиран механизмът на финансов инженеринг в Общия регламент⁷. Извършването на предварителна оценка на финансовите инструменти е задължителна стъпка преди тяхното прилагане през новия програмен период. Предоставя се възмож-

⁶ Регламент 1303/2013 ЕК.

⁷ Регламент 1303/2014 на ЕК за определяне на общоприложими разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд, Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейския фонд за морско дело и рибарство.

ност на правителствата за по-голям избор на финансови инструменти. За управлението на финансовите инструменти са характерни два подхода: единият подход е управлението от Европейския инвестиционен фонд, а другият подход е управление на финансовите средства от юридическата структура – като Фонд на фондовете⁸.

За този период се допуска обединяване на публичен и частен ресурс за финансиране на бизнес посредством схемите на финансовия инженеринг.

С Регламент 964/2014 на ЕК⁹ се определят стандартните условия и правилата за следните финансови инструменти: а) заем с поделяне на риска по портфейла („заем с поделяне на риска“); б) ограничена портфейлна гаранция. Ограничената портфейлна гаранция предоставя покритие на кредитния риск за всеки отделен заем до процент на гаранцията от максимум 80%, за създаването на портфейл от нови заеми за малките и средните предприятия до максималния размер на загубата, обусловен от максималния процент на гаранцията, който не надвишава 25% от експозицията на риск на равнище портфейл.

При ограничената портфейлна гаранция гаранционният фонд се явява финансов посредник, който издава и извършва съответните плащания по банковата гаранция. При ограничената банкова гаранция се представя покритие на кредитния риск за всеки отделен заем.

Този пазарен недостатък в сектор „Земеделие“ може да се покрие чрез създаване на структуриран финансов инструмент, ограничена гаранция по портфейл от заеми. Чрез гаранции по портфейл от заеми се насърчава банковото кредитиране на малки и средни земеделски стопанства.

⁸ В България – Фонд на фондовете ще управлява прилагането на финансови инструменти по всички оперативни програми и по ПРСР 2013–2020 г.

⁹ Регламент 964/2014 на ЕК за определяне на правила за прилагането на Регламент (ЕС) № 1303/2013 на Европейския парламент и на Съвета по отношение на стандартните условия за финансовите инструменти. Финансови инструменти, съответстващи на стандартните условия, определени от Комисията (off-the-shelf).

Българското земеделие се нуждае от финансиране за микропредприятия, за млади хора, стартиращи земеделски бизнес, за стартиращи производствени предприятия в селските райони. Пазарът за микрофинансиране е специфичен и търсещите финансиране потенциални бенефициенти не могат да доказват пред финансовите институции рентабилност и да предоставят обезпечение. В земеделието кредитните кооперации, както и съществуващите микрофинансови институции не могат да покрият нуждите на предприемачите. Този сегмент на финансиране на пазара може да се разшири и да обхване повече земеделски производители и стартиращи предприемачи от селските райони, ако се структурират финансови инструменти с поделяне на риска – фонд за микрокредити, като се обединят ресурсите от ПРСР и частни ресурси от финансови институции.

Целта на подобна схема на финансиране е да кредитира икономически субекти при ниски лихвени нива, което може да доведе до нарастване на достъпа до финансиране. Подобен инструмент ще може да реши въпроса със скъпия ресурс, който заемат кредитни кооперации и предоставят заеми на лихва, близка до пазарната.

Заемът с поделяне на риска се структурира под формата на заемен фонд, с принос от програмата и от финансовия посредник, с който се финансира портфейл от нови заеми. В случай на водеща управленска структура като Фонд на фондовете, то фондът прехвърля финансов ресурс към заемния фонд.

3. Заключение

По ПРСР за миналия период 2007–2013 г. се приложи гаранционна схема, близка до структурирания финансов инструмент – ограничена портфейлна гаранция.

Гаранционният фонд успя да докаже, че гаранциите са ефективен инструмент за подпомагане на финансирането в земеделието. Вложената публична субсидия от ЕФЗРСР има мултипликационен ефект. Револвиращият характер на гаранционната схема води

до акумулиране на ресурс, който може да се използва дългосрочно и постепенно да доведе до намаление на публичната субсидия и на интензитета на безвъзмездната финансова помощ.

Добре е да се надгради постигнатият опит на ГФ. Натрупаният ресурс ще се използва при структурирането и прилагането на механизъм на финансовите инструменти през настоящия програмен период. Обхватът на бенефициентите, имащи право на гаранции по заемите, трябва да се разшири, като се отчетат нуждите от финансиране.

Възможността за комбиниране на ресурс по финансови инструменти и безвъзмездна помощ има предимства в дългосрочен план.

Прилагането на финансовите инструменти ще намали ефекта на пазарния недостиг и неоптималната инвестиционна ситуация в земеделието и преработката на селскостопански продукти.

ЛИТЕРАТУРА

Регламент (ЕО) № 1290/2005, Финансови Инструменти за „общностни мерки за финансова подкрепа, които са в допълнение на бюджета и чиято роля е да спомогнат за реализирането на една или повече специфични цели на ЕС.

Регламент 964/2014 на ЕК за определяне на правила за прилагането на Регламент (ЕС) № 1303/2013 на Европейския парламент и на Съвета по отношение на стандартните условия за финансовите инструменти. Финансови инструменти, съответстващи на стандартните условия, определени от Комисията.

Годишен доклад за състоянието и развитието на земеделието (Аграрен доклад, 2014), МЗХ.

ББР, НГФ. Доклад за напредъка за изпълнение на Гаранционната схема в подкрепа на бенефициенти по Програма за развитие на селските райони 2007–2013 г. (ПРСР) към 30.09.2015 г.

Регламент (ЕС) № 1303/2013 на ЕП и на Съвета за определяне на общоприложими разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд, Европейския

земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейския фонд за морско дело и рибарство.

Регламент за изпълнение (ЕС) № 964/2014 на Комисията от 11 септември 2014 година за определяне на правила за прилагането на Регламент (ЕС) № 1303/2013 на Европейския парламент и на Съвета по отношение на стандартните условия за финансовите инструменти.

Регламент № 1305/2013 на ЕП относно подпомагане на развитието на селските райони от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР) и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1698/2005 на Съвета.

RDP Financial Instruments – Opportunity for Sustainable Funding in Agriculture

S. ALEXANDROVA

D. NIKOLOV

(Summary)

European funding of agriculture is accessible through direct payments (first CAP pillar) and gratuitous financial support under the Rural Development Program, funded by European Agricultural Fund for Rural Development.

Apart this funding approach, the support model with funding tools is market mechanism for funding of farmers and processing enterprises. For the period 2007–2013 in Bulgaria have been proposed financial tools under Operative Program “Competitiveness”, Regional Development and RDP

The financial engineering as a tool of financial mechanism, elaborated jointly by European Investment Fund and EC, gives opportunity for non-traditional funding – through risk and equity funds; portfolio guaranty schemes.

The article presents the specificity of financial tools, the learned lessons from their implementation in the past program period. On the basis of analysis is made assessment of the lack of funding in sector agriculture in Bulgaria.

Key words: financial instruments, investments, credit guarantee scheme RDP